

ATLAS VAN DE **GRENZEN**

**OVER MUREN, CONFLICTEN EN
ONZICHTBARE SCHEIDINGSLIJNEN**

**BRUNO TERTRAIS
DELPHINE PAPIN**

Lannoo

Voor Ethel, Roman, Octave, Arthur, Baptiste, Louis, Thomas en Martin.

Redactie Geoffroy Fauchier-Magnan

Idee Bruno Tertrais

Cartografische vormgeving Francesca Fattori, Delphine Papin

Cartografie Xemartin Laborde

Grafische vormgeving Marion Bonnecaze

Eindredactie Amel Mouhal

Fotograaf Point 11

Omslagontwerp Studio Lannoo (Mieke Verloigne)

Zetwerk Keppie & Keppie

Vertaling Koen Driessens, Els Peeters

Oorspronkelijke titel *L'Atlas des frontières*

Copyright originele uitgave © Les Arènes, 2021

Copyright Nederlandse vertaling © Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2023

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze ook, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever. Deze uitgave is uitgegeven in overeenkomst van Les Arènes en haar aangestelde agenten Books And More Agency #BAM, Parijs, Frankrijk en 2 Seas Literary Agency Inc.

www.lannoo.com

ISBN 9789401491013

NUR 680

D/2023/45/396

I

GEËRFDE GRENZEN

PAGINA 17

- 1 Grenzen in zes stappen**
Steeds meer staten – p. 25
- 2 Grenzen van beschavingen?**
Botsende beeldvorming
– p. 28
- 3 Het Sykes-Picotverdrag**
Een verdeling
van invloedssferen – p. 30
- 4 De 'lijnen' van Zuid-Azië**
De Britse erfenis – p. 32
- 5 De 'gordijnen' van de Koude Oorlog**
Scheidingen op
alle continenten – p. 34
- 6 Oude scheidingen in Europa**
Cultureel, religieus, politiek
– p. 36
- 7 De grenzen van Europa**
Verschillende perspectieven
– p. 38
- 8 Het Kanaal**
Waar ligt de Frans-Britse grens?
– p. 40
- 9 Overzees Europa**
– p. 41
- 10 Grensgevallen in Zuid-Amerika**
Oorlogen, samenwerking
en smokkel – p. 42

II

ZEEËN EN GRENZEN

PAGINA 45

- 11 Soevereiniteit op zee**
Territoriale wateren,
aansluitende zones, EEZ...
– p. 48
- 12 Franse zeeën**
Frankrijk breidt
zijn grenzen uit – p. 50
- 13 De Noordpool**
Verschillende claims – p. 52
- 14 Spitsbergen**
Een uniek gebied – p. 54
- 15 De Perzische Golf**
Olie en legerbases – p. 56
- 16 De Kaspische Zee**
Zee noch meer... – p. 58
- 17 Als een rivier een grens wordt**
Waar ligt de grens? – p. 60
- 18 De oostelijke Middellandse Zee**
Water met gas – p. 62
- 19 De Golf van Guinea**
Geschillen en piraten
– p. 64
- 20 De Zuid-Chinese Zee**
Een reusachtig spelletje go
– p. 66
- 21 Betwiste eilanden bij Japan**
Een archipel met onzekere
grenzen – p. 68

III

MUREN EN MIGRATIE

PAGINA 70

- 22 De wereld ommuurd**
Hedendaagse muren, hekken en afsluitingen – p. 76
- 23 Hekken en afsluitingen**
Vier soorten muren – p. 78
- 24 Migranten in levensgevaar**
Als de grens een kerkhof wordt – p. 80
- 25 De Schengenzone**
Tussen open en dicht – p. 82
- 26 De Spaanse enclaves**
Europa in Afrika – p. 84
- 27 De Amerikaanse muur**
Trumps beloften in werkelijkheid – p. 86
- 28 Het Koreaanse schiereiland**
De meest gemilitariseerde zone ter wereld – p. 88
- 29 De Westelijke Sahara**
De muur van zand – p. 90
- 30 De Westelijke Jordaanoever**
Een betwist tracé – p. 92
- 31 Palestina**
Op zoek naar een staat – p. 94
- 32 Kasjmir**
De hoogste prikkeldraad ter wereld – p. 96
- 33 Cyprus**
Een nog altijd verdeeld eiland – p. 98
- 34 De muren van de wereld**
Steeds meer versperringen – p. 100

IV

SPECIALE GRENZEN

PAGINA 103

- 35 Guantánamo**
De Verenigde Staten in Cuba – p. 108
- 36 De regio Koch Bihar**
De ingewikkeldste grens ter wereld? – p. 110
- 37 De enclaves van Baarle**
Het Belgisch-Nederlandse kluwen – p. 112
- 38 Enkele bijzondere grenzen**
– p. 114
- 39 Grenzen met records**
– p. 116
- 40 De datumgrens**
Om het noorden kwijt te raken... – p. 118
- 41 De Zuidpool**
Een aantrekkingspool – p. 120
- 42 Ingesloten landen**
Ver van de zee... – p. 122
- 43 Wat is een staat?**
Soorten landen – p. 123

V

BETWISTE GRENZEN

PAGINA 125

- 44 Grensgeschillen**
Slechte buren – p. 130
- 45 Van Afrika tot Arabië**
Grenzen onder stoom – p. 132
- 46 De Hoorn van Afrika**
Op weg naar balkanisatie?
– p. 134
- 47 De Sahel**
Virtuele grenzen
in de woestijn – p. 136
- 48 De oude stad
van Jeruzalem**
Het heilige der heiligen – p. 138
- 49 De Golanhoogte**
Een ingewikkelde grenzenknoop
– p. 140
- 50 Grenzen van ex-Joegoslavië**
De stigma's van
de versplintering – p. 142
- 51 Nagorno-Karabach**
Een dertig jaar oud
grensconflict – p. 144
- 52 Turkije en omgeving**
Een land met ambitie – p. 146
- 53 De tentakels van Rusland**
Op zoek naar herstel van
zijn invloedssfeer – p. 148
- 54 De bouw van een rijk**
Van Novgorod tot de USSR
– p. 150
- 55 De val van
het IJzeren Gordijn**
De USSR valt uit elkaar – p. 152
- 56 De oorlog in Oekraïne**
Een grens in het hart van
Europa ter discussie – p. 154
- 57 Van het Kievse Rijk
tot 2022**
Evolutie van het Oekraïense
grondgebied – p. 156
- 58 China verovert de wereld**
Het weeft zijn web buiten
zijn grenzen – p. 160

- 59 COVID-19**
Momentopname van
een virus zonder grenzen
– p. 162
- 60 De pandemie**
Een wereldcrisis,
per land aangepakt
– p. 164
- 61 Het Europa
van de toekomst**
Nationalistische dromen
– p. 166

**BESLUIT
DE MOOIE TOEKOMST
VAN GRENZEN**
PAGINA 168

50 LINIES EN LIJNEN
PAGINA 173

BIBLIOGRAFIE
PAGINA 175

INLEIDING

**DE
COMEBACK
VAN GRENZEN**

Sinds een jaar of tien maken grenzen een comeback. De eurocrisis, terreur, migranten en vluchtelingen, conflicten op de drempel van Rusland, oorlogen in het Midden-Oosten, spanningen in Azië, pandemieën (COVID-19)...: zelden ging het vaker over grenzen. Tot zelfs in de verhaallijnen van tv-series: de Zweeds-Deense serie *Bron* (*The Bridge*, 2011) kreeg remakes in Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, in de Verenigde Staten, Zuid-Korea, in Argentinië... Grenzen staan in het middelpunt van de hedendaagse wereldpolitiek.

SPITSBERGEN

EEN UNIEK GEBIED

Groenland
(DENEMARKEN)

Het Noorse Spitsbergen (*Svalbard* in het Noors, het grootste eiland van de archipel heet ook Spitsbergen) heeft een uniek statuut. Een verdrag uit 1920 bepaalt dat zijn inwoners vrij over zijn natuurlijke rijkdommen mogen beschikken, tenzij die voor oorlogsdoeleinden zijn bestemd. Hoewel het verdrag een specifieke toepassingszone bepaalde (de veelhoek van Spitsbergen), bemoeilijkt de evolutie van het zeerecht (EEZ) de definitie van zijn grenzen. Hoe Noorwegen het verdrag en het VN-Zeerechtverdrag (UNCLOS) interpreteert, zint de andere Europese landen niet. Het land stelde immers een 'visvangstbeschermingszone' in rond de archipel

(en een 'visserszone' rond het eiland Jan Mayen). Als gevolg daarvan deden zich incidenten voor rond de vangst van sneeuwkrabben. Volgens Oslo, dat zich het alleenrecht toekent van de exploitatie ervan, is dat een inheemse soort. Tussen Rusland en Noorwegen werd het oude geschil echter in 2010 beslecht, waarbij beide landen hun grenzen afbakenden met het UNCLOS (en niet met het verdrag uit 1920). De grenzen bieden in het midden van de nationale wateren ruimte aan twee zones van internationale wateren ('Banaanlacune' en 'Barentzlacune').

Groenlandzee

HET POTENTIEEL AAN NATUURLIJKE RIJKDOMMEN IN HET HOGE NOORDEN...

Noorse olievelden

Visvangstbeschermingszone van Spitsbergen (Noorwegen)

Visserszone van Jan Mayen (Noorwegen)

... WAKKERT DE ONENIGHEID OVER HET VERDRAG VAN 1920 AAN

Ondertekenaars van het verdrag van 1920

Veelhoek van Spitsbergen, maritieme zone van het verdrag van 1920

EU-lidstaat

Noorwegen

Spitsbergen

Jan Mayen

Grens van de Noorse territoriale wateren

Noorse EEZ

EEZ van Spitsbergen volgens de EU

Russische EEZ

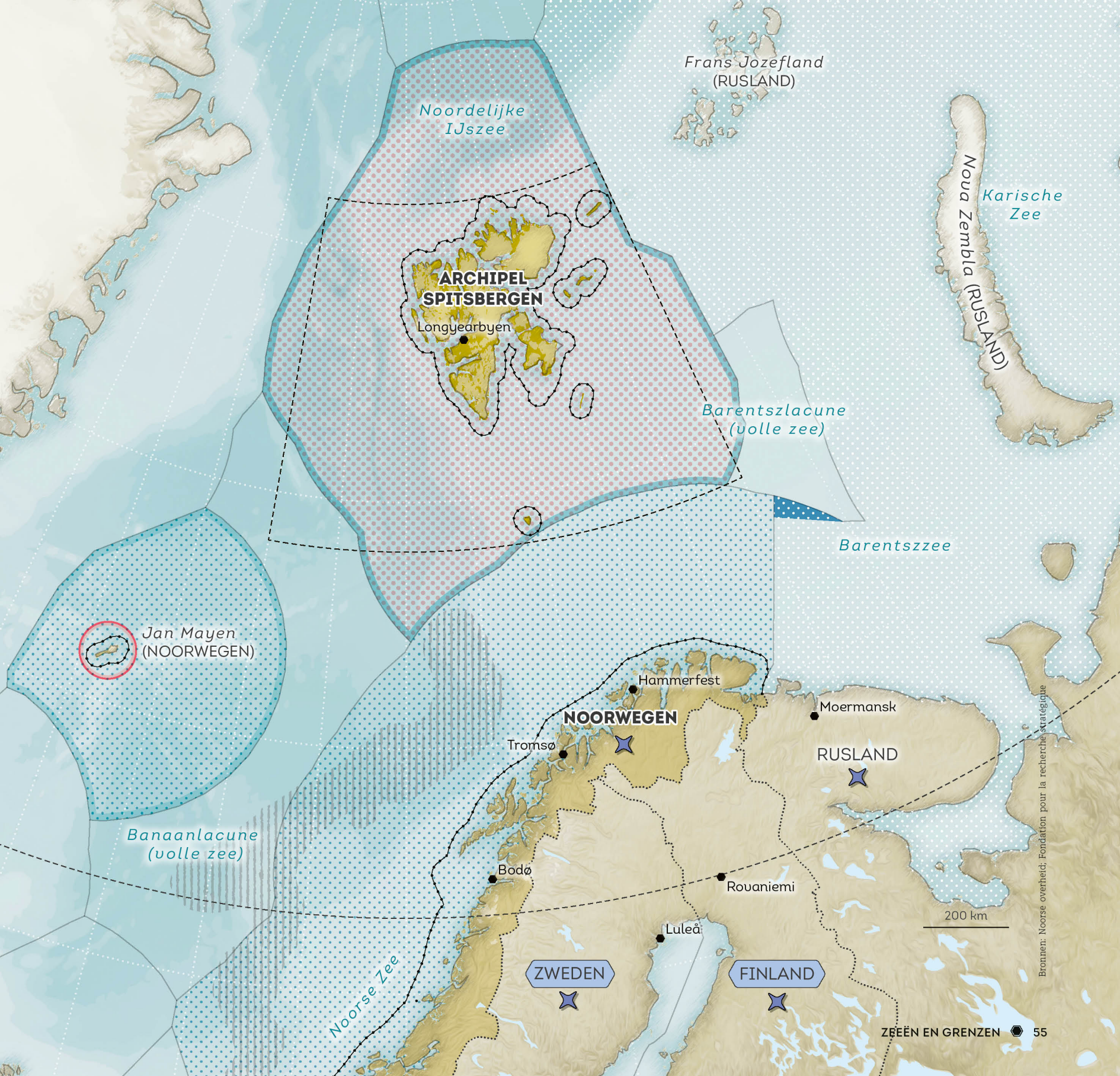

DSO (speciale zone)

Noordpoolcirkel

IJSLAND

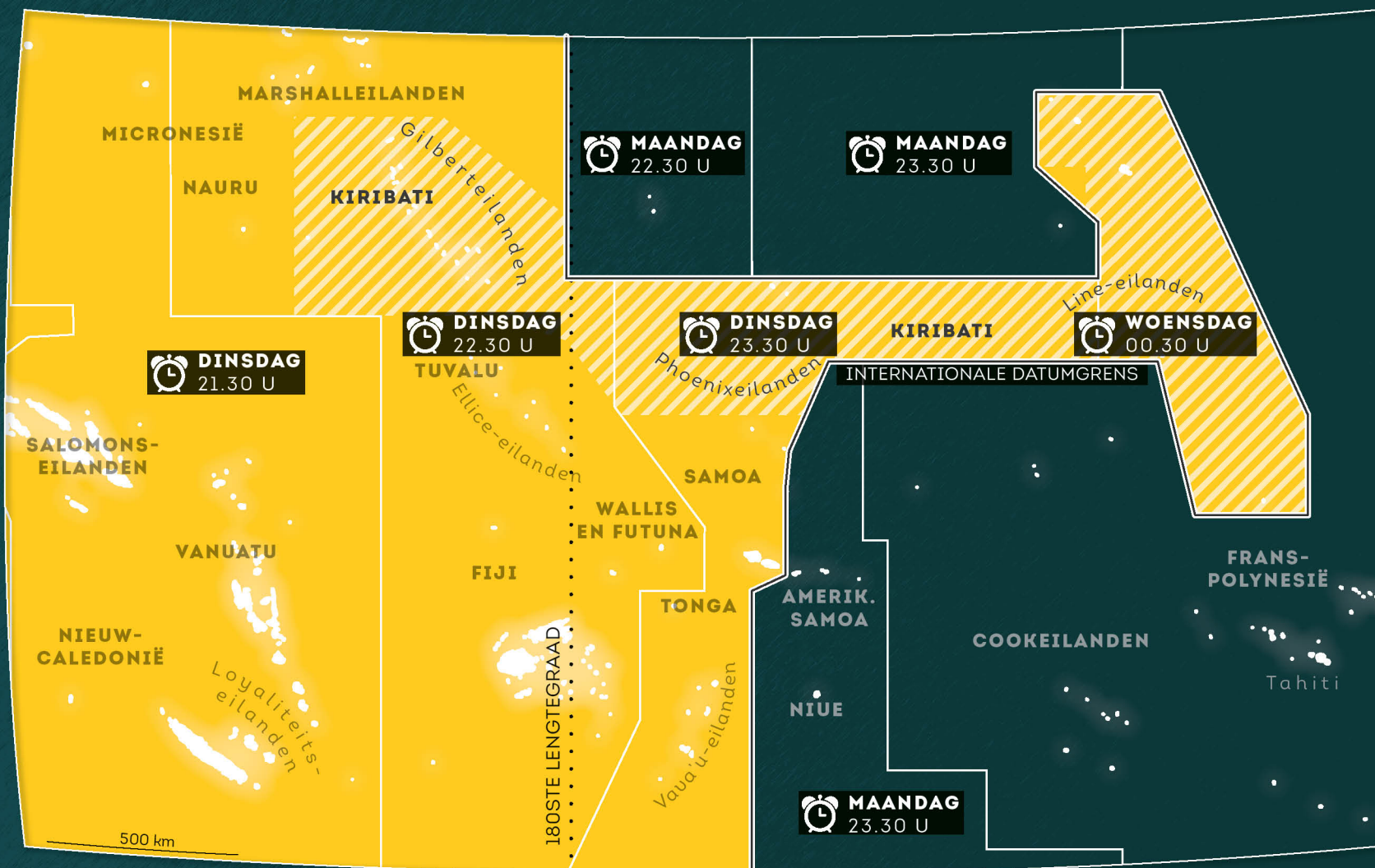
Bronnen: Noorse overheid; Fondation pour la recherche stratégique

40

DE DATUMGRENS

OM HET NOORDEN KWIJFT TE RAKEN...

De internationale datumgrens volgt min of meer de 180ste lengtegraad (met aan de andere kant van de aarde de nulmeridiaan van Greenwich). De datumgrens is vooral vervelend voor reizigers in de Stille Oceaan: ze hoeven de klok niet te verzetten, maar gaan wel een dag voor- of achteruit in de tijd... De eilanden in dit gebied zijn dunbevolkt (de reden waarom de datumgrens hier werd getrokken). De bewoners, bijvoorbeeld van Kiribati, kunnen makkelijk door de tijd reizen, naar 'het verleden' of naar 'de toekomst'. Een deel van het gebied leeft in GMT+14: 10.30 u op dinsdag in Londen komt overeen met 23.30 u op maandag op Niue, maar op de Line-eilanden (waarvan de bewoners

als eersten het nieuwe millennium ingingen) is het dan al 00.30 u op woensdag! Het precieze tracé van de datumgrens ligt niet vast: eind 2011 sloegen Samoa en Tokelau een dag over om over te kunnen stappen naar de westelijke kant van de datumgrens. In de Beringstraat is de datumgrens het meest symbolisch. Hier scheidt ze niet enkel twee continenten, maar ook twee rivalen en twee eilanden van dezelfde archipel: Klein Diomedes (Amerikaans) en Groot Diomedes of Ratmanov (Russisch), die amper 3,8 km van elkaar liggen. Ten tijde van de Koude Oorlog deden ze denken aan de meridianen van Tordesillas en Zaragoza, die de Spaanse en Portugese rijken scheidden.

DE OORLOG IN OEKRAÏNE

EEN GRENS IN HET HART VAN EUROPA TER DISCUSSIE

Op 24 februari 2022 valt Rusland Oekraïne binnen...

MOSKOU EN ZIJN BONDGENOTEN

- Bondgenoot van Moskou
- In 2014 door Rusland geannexeerd gebied (niet erkend door de internationale gemeenschap)
- Separatistisch, door pro-Russische milities gecontroleerd gebied
- Russische troepen bij de Oekraïense grens voor het offensief
- Grote Russische basis
- Grote Oekraïense basis

HET BEGIN VAN DE OORLOG: EEN OFFENSIEF OP VIER FRONTEN

- Front
- Omsingeling van Oekraïne
- Positie van het Russische leger op 20 februari 2022
- Vastgestelde positie op 24 februari 2022
- Ontplooiing Iskander-raketsystemen, die kernkoppen kunnen dragen
- Marinevloot in Zwarte Zee en Middellandse Zee
- Eerste doelwitten (haven, luchthaven, militaire installatie)
- Door de Russen ingenomen strategische positie

Een jaar later bevindt het front zich in het zuiden en het oosten

- Russische aanwezigheid op 22 februari 2023
- Verste posities van het Russische leger sinds het begin van de oorlog

ESTLAND
LETLAND
LITOUWEN

WIT-RUSLAND
30.000 soldaten
Minsk

Moskou
RUSLAND
160.000 soldaten

Tsjernobyl
Kieu
Luchthaven van Hostomel

OEKRAÏNE

Transnistrië
MOLDAVIË
2000 soldaten
Tiraspol

Belgorod
Charkov
Kramatorsk
hoofdkwartier van
het Oekraïense leger

Loehansk
Donetsk
Donbas

Zaporizja
Mykolajiv
Waterkrachtcentrale
van Kachouka
Odessa
Onerson

Melitopol

Rostov
aan de Don

Krimkanaal:
aanvoer van
zoet water
voor de Krim

Zee van Azou

Afgesloten voor
de scheepvaart sinds
23 februari 2022

ROEMENIË

Slangeneiland
Bezet door Rusland om
Oekraïne de toegang tot
de Zwarte Zee te beletten

Krim
(sinds 2014 bezet
door Rusland)

Sebastopol

Straat
van Kertsj

Novorossiejsk

BULGARIJE

Boekarest
Constanța
NAVO-lidstaat

Zwarte Zee

Op 8 en 9 februari 2022 staken
zes Russische schepen de Bosporus
over vanaf de Middellandse Zee

